

Die Bildersprache des Manichäismus. ARNOLD-DÖBEN, VIKTORIA. Köln 1978, XIV+184 s. (Arbeitsmaterialien zur Religionsgeschichte 3.)

Kısa bir yazıyla tanıtmaya çalışacağımız *Die Bildersprache des Manichäismus* „Manihaizmin Mecazi Dili“ adlı eser Prof. Dr. HANS-JOACHIM KLIMKEIT’in teşvikiyle master tezi olarak yazılmaya başlanmış ve 1978 yılında tamamlanarak yayımlanmıştır. Eser, 1978 yılında yayımlanmasına rağmen bu konu ile ilgili daha ayrıntılı bir çalışma günümüze kadar hazırlanmamıştır. Hem konuyla ilgili günümüze kadar daha ayrıntılı bir çalışmanın yapılmamış olması hem de Manihaizmin kozmolojik sisteminin ve öğretisinin temel özelliklerini içeren çok özel bir bölümünün ele alınması sebebiyle bu eserin değerini yinelemek için bir tanıtma yazısı kaleme almak istedik.

Eser, *Abkürzungen* „Kısaltmalar“ (VIII. s.); *Literaturverzeichnis* „Kaynakça“ (IX-XIV. s.); *Vorwort* „Ön söz“ (1-2. s.); *Einleitung* „Giriş“ (3-6. s.) bölümlerinden sonra gelen aşağıda sıraladığımız üç ana başlıktan oluşmaktadır:

1. *Bilder des kosmologischen und anthropologischen Bereichs* „Kozmolojik ve Antropolojik Alandaki Mecazlar/Motifler“ (7-107. s.)
2. *Bilder des soteriologischen Bereichs* „Soteriolojik¹ Alandaki Mecazlar/Motifler“ (108-170. s.)
3. *Bilder des zentralen kultischen Bereichs: Das Bema* „Merkezi Tapınma Alanındaki Mecazlar/Motifler: Bema Töreni“ (171-177. s.)

Eser bu üç ana başlıktan sonra gelen *Schlussbemerkung* „Son söz“ (178-181. s.) ve *Register* „Dizin“ (182-184. s.) bölümleriyle sonlanmaktadır.

¹ Kurtarıcılık öğretisi ile ilgili anlamına gelmektedir.

Çalışmayla ilgili belirtmemiz gereken en önemli nokta *mecazi dil* teriminin en üstte, kullanılan bütün edebî sanatları içine alan bir kavram olarak kullanıldığı ve bu kavramla *sembol, mecaz, alegori, motif* vb. sanatların kastedildiğidir. Çalışmada, olası karışıklıkları engellemek amacıyla bu edebî sanatların aralarındaki farklar dikkate alınmamış olup biz de bu tanıtımızda *mecazi dil*deki edebî sanatlara sadece *mecaz* ve *motif* olarak değinmeye çalışacağız.

ARNOLD-DÖBEN eserinin „Giriş“ (3-6. s.) bölümünde, Manihaist metinlerdeki en önemli özelliklerden birisinin dilde betimselliğin ve tasvirlerin olduğunu; kullanılan betimsel *motif*lerle Manihaist öğretinin temelini göz önünde canlandırılmasının ve tasvir edilmesinin sağlandığını söyler. Bu eserde, metinlerdeki *mecazi dilin* ana *motif*leri tespit edilip sözcüklerin içindeki derin mana ortaya çıkarılır (3. s.).

Manihaist edebiyattaki çok çeşitli *betimsel motif*lerin elde edilebilmesi için Batı'dan Doğu'ya pek çok dilden — Kopt dili, Yunanca, Farsça, Doğu Türkçesi ve Çince — metinler ana kaynak olarak alınmış, incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Eserde incelenen temel Manihaist metinlerden bir kısmı şu şekilde sıralanabilir:

1. ADAM, ALFRED: *Texte zum Manichäismus*. Ausgewählt und herausgegeben. 2. verbesserte und vermehrte Auflage. Berlin 1969. (Kleine Texte für Vorlesungen und Übungen 175.)
2. ALLBERRY, CHARLES ROBERT CECIL: *A Manichaeian Psalm-Book*. Part II. Stuttgart 1938. (Manichaeian Manuscripts in the Chester Beatty Collection. Volume II.)
3. ANDREAS, FRIEDRICH CARL: *Mitteliranische Manichaica aus Chinesisch-Turkestan*. Aus dem Nachlass herausgegeben von WALTER HENNING. I. Berlin 1932. (SPAW, Jahrgang 1932. Phil.-hist. Kl.)
II. Berlin 1933. (SPAW, Jahrgang 1933. Phil.-hist. Kl.)
III. Berlin 1934. (SPAW, Jahrgang 1934. Phil.-hist. Kl.)
4. BANG, WILLI / ANNEMARIE VON GABAIN: *Türkische Turfan-Texte. III. Der große Hymnus auf Mani*. Berlin 1930. (Aus: SPAW. Phil.-hist. Kl. 1930:13, 183-211.) [Reprint in: SEDTF 2, 51-79]

5. LE COQ, ALBERT VON: *Chuastuanift, ein Sündenbekenntnis der manichäischen Auditores*. Gefunden in Turfan (Chinesisch-Turkistan). Berlin 1911. (AKPAW. Phil.-hist. Cl. 1910. Anhang: Abhandlungen nicht zur Akademie gehöriger Gelehrter. 4.) [Reprint in: SEDTF 1, 564-604]
4. LE COQ, ALBERT VON: *Türkische Manichaica aus Chotscho. I*. Berlin 1912. (AKPAW. Phil.- hist. Cl. 1911. Anhang: Abhandlungen nicht zur Akademie gehöriger Gelehrter. 6.) [Reprint in: SEDTF 1, 393-451]
5. LE COQ, ALBERT VON: *Türkische Manichaica aus Chotscho. II*. Berlin 1919. (APAW. Phil.- hist. Kl. 1919:3.) [Reprint in: SEDTF 1, 452-464]
6. LE COQ, ALBERT VON: *Türkische Manichaica aus Chotscho. III*. Nebst einem christlichen Bruchstück aus Bulayïq. Berlin 1922. (APAW. Phil.-hist. Kl. 1922, 2.) [Reprint in: SEDTF 1, 465-511]
7. POLOTZKY, HANS JAKOB: *Manichäische Homilien*. Mit einem Beitrag von HUGO IBSCHER. Stuttgart 1934. (Manichäische Handschriften der Sammlung A. Chester Beatty. Band 1.)
8. POLOTZKY, HANS JAKOB/ALEXANDER BÖHLING: *Kephalaia*. 1. Hälfte. Mit einem Beitrag von HUGO IBSCHER. Stuttgart 1940. (Manichäische Handschriften der staatlichen Museen Berlin. Band 1.)

Çalışmada *motifler* coğrafi olarak değil, içeriklerine göre sınıflandırılır. Eğer bir *motife* hem Batı hem Doğu'daki metinlerde rastlanıyorsa yine aynı başlık altında verilip aralarındaki benzerlik ve farklıklar ayrıntılı olarak değerlendirilir.

Manihaizmin merkezinde bireysel ve evrensel kurtuluş öğretisinin yer alması sebebiyle Manihaizmdeki *mecazi dilin* çoğunlukla bu konu etrafında şekillendiği vurgulanır (3-4. s.).

„Kozmolojik ve Antropolojik Alandaki Mecazlar/Motifler“ (7-107. s.) adlı ilk bölümde, ağaç (7-44. s.); inci ve hazine (45-71. s.); çoban ve koyun (71-77. s.); gelin ve damat (78-85. s.); savaşçı (86-92. s.); avcı (93-96. s.); doktor ve hasta (97-107. s.) *mecazları* üzerinde durulur. Bütün bu

mecazların hangi metinlerde olduğu, bu *mecazların* içerisinde başka bir dinin etkisinin olup olmadığına değinildikten sonra *mecazların* geçtiği metinlerden misaller verilir ve bu *mecazlar* aracılığıyla Manihaist öğretiyi göre ne anlatılmak istendiği aşağıdaki misalde olduğu gibi açıklanır:

Die Erkenntnis wird bewirkt durch die Lehre, die der Lichtgesandte verkündet; Mani wird demnach gepriesen: "Als Du zu erlösende Lebewesen gefunden hattest... hast du das Kleinod der Evangeliums-Lehre gründlich gelehrt..."² und an anderer Stelle: "Mit Deiner heiligen Zunge ohnegleichen hast Du das gut genannte Gesetzes-[Kleinod]... auszuteilen geruht..."³ Das Wissen, das der Mensch durch die Erkenntnis sich zu eigen macht, die Lehre und die Gesetze der Religion, sind die Voraussetzung für die Möglichkeit einer Abkehr von der Welt; lebt der Mensch ihnen gemäss, erlangt er die Erlösung"(54. s.)

Eğer bir *mecaz* Manihaist metinlerde birden çok yan anlam taşıyorsa farklı alt başlıklarda ayrıntılı olarak bu yan anlamlardan da bahsedilir. Özellikle *açık mecaz*ın Manihaist metinlerde kendisine çok geniş bir yer bulduğu ve farklı metinlerde çok farklı anlamlarla karşımıza çıktığı belirtilir. ARNOLD-DÖBEN çok sık karşılaşılan *açık mecaz*ın minyatürlerde ve resimlerde de yer aldığını ve bu resimlerdeki *açık mecaz* tasvirlerini ve karakteristik özelliklerini yazılı metinlerle karşılaştırdığında benzerlikler olduğunu vurgular (37-40. s.).

„Soteriolojik Alandaki Mecazlar/Motifler“ (108-170. s.) başlığını taşıyan ikinci bölümde ele alınan *mecazları* şu şekilde sıralayabiliriz: Işıklı haç (108-115. s.), yabancılık ve memleket (116-119. s.), uyku ve ölüm (120-122. s.), delilik ve körlük (123-124. s.), sarhoşluk (125-127. s.), mahpus olmak (128-130. s.), eski ve yeni insanlar (133-136. s.), iki yol (137-138. s.), kapı (139-141. s.), müzik aletleri (142-143. s.), kaynak ve çeşme (144-146. s.), güneş ve yeni gün (147-148. s.), elbise (149-159. s.), seslenme ve cevap (160-164. s.), güneş ve ay (165-170. s.). Bu bölümde verilen *mecazlar* karanlığın (dünyanın) içinde kalan aydınlığın durumunu

² BANG / GABAIN, *Türkische Turfantexte III*, 191.

³ BANG / GABAIN, *Türkische Turfantexte III*, 195.

tasvir etmek amacıyla kullanılır. Bu bölümde bahsedilen, materyalin (karanlığın) içine girmiş olan aydınlığın durumudur. Misal olarak şu benzetmeler sıralanabilir: Aydınlık bedeninde yabancı, bu fâni memlekette misafirdir (116. s.); aydınlık aynı zamanda karanlıkla (dünyayla) karıştığı için ne yapacağını bilmemektedir ve delirmiştir (123. s.); bu dünya aydınlık için en büyük hapishane kendisi de bu dünyada mahkûmdur (128. s.).

„Merkezî Tapınma Alanındaki Meczazlar/Motifler: Bema Töreni“ (171-177. s.) başlıklı üçüncü bölümde Manihaizmde önemli bir yeri olan *Bema töreninden*, bu törenin tasvir edildiği iki resimden ve *Bema* ile ilgili kullanılan *meczazlardan* bahsedilmiştir. Türkistan’daki bir duvar resminde⁴ Manihaizmdeki en önemli kutlama olan, merkezinde cemaattekilerin günah çıkarması hedeflenen *Bema töreninin* tasvir edildiği bu resimde geçen *motiflerden* bahsedilir (171. s.). Bu kutlamanın ana *motifi Bema*’dır ve bu *motif* metinlerde Mani’nin tahtını; Mani’nin yargı kürsüsünü ve büyük bir hâkimin işareti olarak kendisine *mecazi anlamlar* bulur.

Yazarımız „Son söz“ (178-181. s.) kısmında, dogmatik konuları içeren Kopt dilinin ilahi edebiyatında ve Farsça metinlerde çoğunlukla farklı konuları içeren *meczazların* aynı metinde bulunabileceğini; ilahi ve dualarda Manicilerin dinî hislerini arttırmak ve içeriği vurgulamak için *mecazi dilin* kullanıldığı sonuçlarına varır.

„Dizin“ (182-184. s.) bölümünde toplam 49 madde başı bulunmakta olup bunlardan çoğunu Buddha, Indra, Jesus, Mani, Māra gibi şahıs isimleri oluşturur. Dizinde bunların dışında çoğunlukla Manihaist öğretinin temelini oluşturan dinî kavramlar görülmektedir ve aşağıdaki misalde görüleceği gibi sadece madde başlarının geçtiği sayfa numaraları verilmiştir:

„Jesus der Glanz: 10-12; 18; 23-25; 77; 88; 89; 94; 98; 101; 114; 120; 121; 166; 169“ (182. s.)

⁴ LE COQ, ALBERT VON: *Die buddhistische Spätantike in Mittelasien*. Band II. *Die manichäischen Miniaturen*. Berlin 1923, Tafel 8b, Abbildung a (Ergebnisse der Königlich Preussischen Turfan-Expeditionen.) [Reprint Graz 1973]

Manihaist metinler üzerine çalışan konunun uzmanlarının ve araştırmaya yeni başlayan öğrencilerin bu eseri okuduktan sonra metinlere farklı bir pencereden bakıp çok daha farklı bir şekilde tercüme edeceğini düşündüğümüz için bu eseri kısaca tanıtmak ve önemini belirtmek istedik. Mecazlar ve edebî sanatlarla bezenmiş Manihaist metinlerin içindeki derin manayı daha doğru şekilde anlayabilmemizi sağlayacak bu kıymetli eserin yazarı VICTORIA ARNOLD-DÖBEN'e teşekkür ederiz.

Kısaltmalar

- AKPAW Abhandlungen der Königlich Preußischen Akademie der Wissenschaften
- APAW Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften
- SEDTF 1 *Sprachwissenschaftliche Ergebnisse der deutschen Turfan-Forschung*. Text-Editionen und Interpretationen von ALBERT AUGUST VON LE COQ, FRIEDRICH WILHELM KARL MÜLLER, WILLI BANG, ANNEMARIE VON GABAIN, GABDUL RAŞİD RACHMATI, WILHELM THOMSEN. Gesammelte Berliner Akademieschriften 1908-1938. Mit Vorwort von GEORG HAZAI. Band 1. Mit 24 Tafeln. Leipzig 1972. (Opuscula. Sammelausgaben seltener und bisher nicht selbständig erschienener wissenschaftlicher Abhandlungen. 3, 1.)
- SPAW Sitzungsberichte der Preußischen Akademie der Wissenschaften

Arzu DEVECİ

deveci_arzu@hotmail.com, Göttingen